Literatura digitală – portret robot

Daniela PETROŞEL
Universitatea „Ştefan cel Mare" din Suceava
daniela.petrosel@gmail.com

Abstract: The immersion of the reader into the new media generates a series of questions concerning the specific characteristics of this type of reading. By confronting the traditional theories on reading (Paul Cornea, Matei Călinescu, etc.) with the new perspectives on reading in the digital environment (Andrew Piper, Naomi S. Baron, Sven Birkerts, etc.), our paper aims to approach the changes in the personal and collective reading practices as determined by switching from the paper book to the electronic one. Some of the questions that nourish our investigation are as follows: What does it mean *digital reading* when the reader is human and the meaning is a construction of the human mind? What are the characteristics of the digitalization of the act of reading and to what extent reading – one of the activities that best define humanity – has become posthuman in the current informational context?
Keywords: *reading, digital reading, ebook, immersion, posthumanism.*

Discursurile apocaliptice legate de un inevitabil sfârşit al cărţii şi al lecturii sub dominaţia noilor media inundă spaţiul dezbaterilor intelectuale contemporane. Ele sunt parte a unui context mai amplu, articulat prin prezenţa şi frecvenţa poziţionărilor neo-luddite. Apărarea valorilor umanismului devine mai radicală şi mai vocală. Iar lectura, activitatea care defineşte poate cel mai bine fragilitatea şi vanitatea spiritului fiinţei umane, amestecul de corporalitate şi raţiune, a fost cu atât mai mult subiect de constantă interogaţie.

Punctul de plecare al acestei lucrări a fost dorinţa de a pune în dialog teoriile clasice, literare, asupra lecturii cu noile dezbateri legate de ceea ce înseamnă lectura digitală. Este o încercare de conciliere a profesorului de literatură cu cititorul interesat de postumanism şi de mutaţiile pe care lumea digitală le aduce în spaţiul obiceiurilor noastre personale şi colective. Iar marea întrebare este ce/dacă se modifică ceva în trecerea de la lectura textului tipărit la lectura textului de pe ecran. Se schimbă doar forma prin care textul ajunge la noi sau însuşi procesul lecturii? Unde sunt diferenţele? În obiceiurile noastre de lectură sau în (i)materialitatea cărţii? O carte, un ebook, o posibilă diferenţă-definiţie: „E-book-urile seamănă cu camerele de motel – neutre şi eficiente. Cărţile sunt acasă – lucruri reale, fizice, pe care le iubeşti, împarţi şi le faci ale tale, până când moartea vă va despărţi. Sau până când nu mai loc pe raft" [Dirda, 2015: 3] (t.n.).

Foarte tehnica definiţie a lui Paul Cornea din *Introducere în teoria lecturii* este un adecvat şi solid punct de plecare în acest demers interogativ; lectura este „ansamblul activităţilor perceptive şi cognitive vizând identificarea şi comprehensiunea mesajelor transmise scriptic" [Cornea, 1988: 1]. Plecând de la această definiţie, mi-am propus să-i

BDD-A30165 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:58 UTC)

deconstruiesc părţile componente (*percepţie, cogniţie, identificare şi comprehensiune*), prin asocierea lor cu teoriile actuale asupra lecturii digitale. Evident că o lectură într-un singur sens, de la stânga cronologică spre dreapta contemporaneităţii era simplistă; în cele din urmă, avem de-a face cu serii de influenţe reciproce, între perspectivele tradiţionale asupra lecturii literare şi cele ce descriu, cel mai frecvent, experienţa imersiunii în realitatea virtuală prin analogii cu actul lecturii, sau cele ce surprind această nouă vârstă a lecturii. Ca într-un complicat sistem de oglinzi paralele, teoriile asupra lecturii literare *evoluează* cu o atenţie sporită la cele ce urmăresc lectura în mediul digital. Iar dacă orice teorie adecvată asupra lecturii este şi o istorie a ei, lectura digitală este noul avatar al lecturii, aşa cum cândva fusese lectura cu voce tare, sau lectura ce avea în vedere nou-introdusul spaţiu dintre cuvinte. Căci trecerea de la desfacerea papirusului la răsfoirea foilor este urmată de derularea imaginii de pe ecran.

De vreme ce fiinţele umane, spun antropologii, au fost modelate biologic, psihologic şi social de tehnologiile pe care le-au folosit, poate ar trebui să reconsiderăm şi locul lecturii digitale în actuala paradigmă comportamentală. Interesant este faptul că teoriile lecturii digitale provoacă un alt tip de teorie a lecturii cărţii, o teorie mult mai atentă la corporalitatea subiectului cititor, la dimensiunea senzorială a actului de lectură; e poate consecinţa dorinţei de a atenua efectele prea mult aclamatului primat al raţiunii.

Câteva precizări conceptuale: în ceea ce ne priveşte, lectura digitală este sinonimă cu lectura electronică, iar lectură digitală înseamnă lectura e-book-urilor sau a cărţilor în format electronic. Facem totuşi o disociere între acest tip de lectură şi lectura online (hyperreading), care, pentru noi, presupune caracterul absolut deschis al textului, parcurgerea materialelor de pe web, mai degrabă navigare în spaţiul virtual, decât lectură propriu-zisă. Diferenţa ţine, în cele din urmă, de caracterul finit versus deschis fizic al textului suport. Lucrarea este mai degrabă interesată de *close reading*, nu de *hyperreading*. În egală măsură, având în minte cele două tipuri de ebook-uri propuse de Naomi S. Baron (*Words OnScreen. The Fate of Reading in a Digital World*):

- versiuni formatate digital ale cărţilor tipărite;
- cărţi *născute digital*, publicaţii care uzează de facilităţile tehnice specifice acestui mediu, conţinând secvenţe video, audio etc.,

suportul la care facem referire în lucrare îl reprezintă, în mod evident, publicaţiile din prima categorie.

Nu ne referim aici la experienţele de lectură ce au drept obiect formele literaturii electronice (ficţiunea interactivă, poezia digitală, ficţiunea hipertextuală etc.), căci acolo avem un alt tip de receptare (dacă este să avem în minte diferenţa dintre *lectură* şi *receptare*, schematic chiar, aşa cum o face Paul Cornea în *Introducere în teoria lecturii*), o receptare mult mai apropiată de ce interacţiunea cerută de realitatea virtuală. Pe de altă parte, ţinând cont de faptul că actul lecturii şi cel al scrierii sunt legate în aşa multe moduri, poate simpla evidenţă că se produce un astfel de literatură este un semn că şi lectura se schimbă, adresându-se poate unei alte generaţii de cititori/utilizatori.

Pe cât posibil, prezenta lucrare şi-a propus să evite lamentaţiile specifice multor studii actuale, îngrijorate că lectura ca act fondator dispare sub marile imperii digitale. Ca orientare tehnofilă/tehnofobă, există două mari tendinţe în teoriile actuale asupra lecturii digitale: cele ale teoreticienilor literari de şcoală veche, pentru care lectura digitală nu ar putea fi vreodată serioasă, ea este doar o formă a divertismentului postmodern, o cultură care zdruncină în continuare fundamentele valorilor grave ale umanităţii (a se vedea, neaşteptat aproape, studiile mai recente ale lui Sherry Turkle, *Alone Together: Why We Expect*

BDD-A30165 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:58 UTC)

More from Technology and Less from Each Other, 2012, sau *Reclaiming Conversation: The Power of Talk*, 2015, autoare a temperatelor studii *The Second Self*, 1984, sau *Life on the Screen*, 1995). Nu lipsesc titlurile pline de nostalgie, cum este cel al lui Sven Birkerts, *The Gutenberg Elegies. The Fate of Reading in an Electronic Age*; cealaltă categorie o reprezintă entuziaştii în d'ale tehonologiei, care consideră că lectura digitală este astăzi singura formă posibilă de lectură şi că lectura textului tipărit nu mai corespunde schimbărilor mentalitare ale contemporaneităţii. Asistăm la o amplă schimbare de paradigmă, ce este în curs de constituire, căci „cultura cărţii nu mai defineşte organizarea şi prezentarea modelelor de cunoaştere, aşa cum s-a întâmplat în ultimele cinci sute de ani." [Bolter, 1991: 2] (t.n.)

Percepţie

După cum observa Paul Cornea, lectura presupune o serie de activităţi perceptive; în actualul context digital, acestea îşi modifică foarte mult specificul atunci când textul ce urmează a fi lecturat este unul electronic. Iar accentul este pus pe modul în care cititorul interacţionează cu suportul digital şi pe trăsăturile acestui mediu. Concluzia este că experienţa de lectură se schimbă şi că modificările survenite depind de trăsăturile mediului electronic. Când mediul digital este definit prin caracterul său vizual, multimodal, dinamic, uşor transformabil, compact sau nonlinear [Pennington, Waxler, 2017], toate aceste trăsături alterează schemele perceptive specifice lecturii tradiţionale. Iar experienţa fizică a lecturii devine alta. Scrisul/pagina se poate mări sau micşora, două, trei sau patru pagini pot coexista pe ecran; iar această libertate a utilizatorului în manipularea formei cărţii face ca actul lecturii să-şi piardă din aura tradiţională. O aură, ne spune Walter Benjamin într-un eseu faimos, *Opera de artă în epoca reproducerii mecanice* (1936), care a început să pălească odată cu reproducerea mecanică.

Cărţile digitale nu au identitate vizuală; ele arată toate la fel, prizoniere ale dispozitivului. Materialitatea volumului este înlocuită cu imaterialitatea datelor, pagina, în sens propriu, de data aceasta, există abia când cititorul începe derularea ei. Cărţile digitale nu creează aşteptări în cititori prin formă, grosime; acestea există fără a avea chip – o consecinţă a unei trăsături esenţiale a mediului digital, *eventuality* (Katherine Hayles), faptul că, în realitate, textul nu există. Volumele sunt doar date măsurabile, căci o enciclopedie ocupă mai mult spaţiu decât un volum de poezii. Inclusiv stocarea lor stă sub semnul negativului; ne mândrim cu colecţiile de cărţi printate, ne plângem de spaţiul ce-l ocupă cărţile digitale. Este un alt sacrificiu pe care îl facem zeului eficienţei.

O modalitate utilă de a vedea diferenţele dintre lectura textului tipărit şi cea a textului electronic poate fi şi analiza poeziei digitale, chiar cu riscul de a ieşi temporar din sfera ebook-urilor. Face acest lucru Katherine Hayles, într-un studiu apărut în 2006, *The Time of Digital Poetry: From Object to Event*. Structurând comparaţia pe perechi de opoziţii, *scriere-codare*, *produs-producere* sau *afişare-lectură*, cercetătoarea are în vedere modul în care poezia tipărită şi poezia digitală se raportează la timp. În cazul poeziei tipărite, procesul de scriere este simultan şi unul de codare, căci poezia iese în lume deja purtând marca unei subiectivităţi modelatoare. Poezia digitală presupune însă o distanţă temporală între scriere şi codare, poetul colaborând cu artiştii de sunet, designerii grafici, programatorii pentru a da naştere unei *opere multimodale*. Mizând pe materialitatea lor, poeziile tipărite sunt entităţi stabile, cu o structură (fizică) care nu se schimbă semnificativ în timp. Pe de altă parte, poeziile digitale au structuri fluide, ele sunt de fapt răspândite în mediul electronic prin programe, fişiere sau dispozitive de stocare a datelor. De aceea, argumentează Katherine Hayles, dacă poezia tipărită poate fi considerată un *produs* (mai mult sau mai puţin finit), cea

BDD-A30165 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:58 UTC)

digitală nu poate fi gândită altfel decât ca *producere*, ca *proces* activ în cadrul unui computer sau al unei rețele. Astfel, un text digital există abia în momentul în care este afișat pe un ecran, în vreme ce poezia tipărită are o existență de sine stătătoare pe paginile unei cărți. Evident, aici intervine, din nou, rolul cititorului/utilizatorului, dar și modul în care tradiția studiilor dedicate receptării literaturii scrise pe hîrtie (începând chiar cu Louise Rosenblatt, *Literature as Exploration*, 1938, de exemplu) a nuanțat implicațiile factorul receptor. Căci de la *modelul tranzacțional* al lecturii la *interacțiune* – ca element esențial al receptării textelor digitale, marea diferență ține de specificul mediului de manifestare.

Andrew Piper, în *Book Was There. Reading in Electronic Times*, amintește de importanța simțului tactil în tot ceea ce înseamnă experiența de lectură. Căci simțind, ne conturăm granițele propriului sine, devenim conștienți de lumea exterioară și de limitele ei. Cartea devine astfel o continuare a eului, un centru exterior sinelui care generează reconfigurări. Nu întâmplător făceau avangardiștii experimente cu materialul/materialitatea cărții (lemn, metal), tocmai pentru că, înainte de a fi în minte/creier, cartea e în simțuri/mâini.

Subsumând-o binomului minte/corp, Thomas Mc Laughlin (*Reading and the Body. The Physical Practice of Reading*, 2016) spune că prea des am făcut din lectură un act cognitiv și că „lectura este un act corporal" [McLaughlin, 2016] (t.n.), o minunată realizare a corpului uman; căci în acest act banal coexistă sistemul nervos și creierul, ochii și mâinile, toate funcționând impecabil spre a produce sens și modele de cunoaștere a lumii; „Corpurile citesc. Nervi, mușchi, mâini, creiere – carne și sânge adaptate precis sarcinii lecturii..." [McLaughlin, 2016] (t.n.). Tot McLaughlin vorbește despre materialitate actului lecturii, cel puțin ca punct de plecare. În condițiile în care noi, cercetătorii literari, suntem interesați mai degrabă de puterea lecturii de a ne elibera de materialitate; lectura există/începe câtă vreme este o conexiune, între ochii noștri și text. Ulterior procesează informațiile și începe lungul proces al constituirii sensului. Nu voi insista asupra specificului mișcării în Z, ce formează actul cititului, nici asupra vitezei lecturii, nici prea repede, căci se pierde sensul, nici prea încet, când cuvântul își pierde rolul în ansamblurile textuale; toate aceste lucruri țin de anatomia lecturii, fie ea a textului digital sau a celui tipărit, de specificul mișcării oculare.

Lectura digitală, în schimb, alienează individul, îi interzice voluptatea actului de lectură; sterilitatea, răceala și distanța dispozitivelor fac spectacolul lecturii imposibil. Asta pare să fie concluzia cercetătorilor tradiționali, care nu pot concepe actul lecturii în absența mângâierii copertei, mirosului hârtiei, sunetului liniștitor al răsfoirii paginilor. Analiștii culturali, în schimb, identifică, la generațiile actuale crescute cu/în mediul digital (*native digital*), tipare comportamentale care reiterează beatitudinea contactului cu cartea, ce definea generațiile trecute; acel model hedonist despre care vorbea Abraham Moles în *Psihologia kitschului. Arta fericirii*. Doar că obiectul asupra căruia se răsfrânge această plăcere se schimbă: nu mai este cartea propriu-zisă, ci laptopul, e-reader-ul, telefonul, dispozitivul ce-mi livrează textul. Totuși, nu textul în sine formează obiectul dorinței, căci acesta rămâne prizonier în dispozitivele electronice. Textul printat era mai intim legat de forma prin care ajungea la un cititor. Textul digital s-a înstrăinat prin modul în care ajunge la cititori, iar carcasa a ajuns mai importantă decât conținutul.

Cogniție

De vreme ce creierul uman nu este dotat cu circuite dedicate actului lecturii, procesarea informației din text este un proces amplu, care presupune conectarea unor zone neuronale diferite, dedicate vorbirii, coordonării motorii sau vederii, explică Maryanne Wolf, psiholog și specialist în științe cognitive, în volumul *Proust and the Squid. The Story and Science of the Reading Brain* (2008); se pare că textul tipărit îl ajută pe cititor să se orienteze

BDD-A30165 © 2018 Editura Universității din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:58 UTC)

mai bine, favorizând construirea unor necesare hărţi cognitive. În condiţiile în care creierul uman percepe textul ca pe un peisaj, iar cuvintele vin adesea cu materialitatea lor (căci creierul tratează literele ca pe nişte obiecte fizice), textul tipărit îl ajută pe cititor să lozalizeze mai uşor informaţia, în partea de sus/jos a paginii, la începutul unui paragraf etc. Există o materialitate a literei şi a cuvântului care oferă sentimentul confortului în actul lecturii. Spre deosebire de acesta, textul digital nu este fixat/delimitat, el pare să curgă mai liber, definit fiind de o planeitate instabilă. Concluzia cercetătoarei este că textul digital nu favorizează lectura profundă, lectura care presupune revenirea la/în text, lectura atentă la voluptatea şi ludicul cuvintelor. Lectura literară, în cele din urmă.

Sven Birkerts [Birkerts, 1995] pune într-un raport destul de antitetic textul tipărit cu cel electronic; primul este linear, bine poziţionat pe o axă temporală, este static, căci cititorul, nu cartea se mişcă. Ritmul este cel impus de cititor, inclusiv aşezarea literelor respectă un sens tradiţional al istoriei, al devenirii. Textul digital, în schimb, nu are o localizare precisă, conţinuturile sunt, de fapt, evanescente, ritmul este rapid, iar mişcarea fundamentală este laterală asociativ, nu verticală cumulativ. Textul electronic erodează cuvântul transformându-l în imagine. De fapt, nu aceste diferenţe îngrijorează cercetătorii literari, ci ansamblul de schimbări survenite asupra obiceiurilor de lectură ale cititorilor. Pentru că ia naştere un alt tip de subiect cititor, mai dematerializat şi mai dependent de conţinuturi, mai grăbit şi mai puţin concentrat. Un cititor captiv într-un prezent etern, lipsit/neinteresat de necesara experienţă a stratificării sensurilor textului literar.

Identificarea

Citim animaţi de mobiluri diferite, iar o simplă trecere în revistă a tipurilor de lectură demonstrează acest lucru. De la modurile de a citi sintetizate de Paul Cornea – obiectiv, proiectiv, eferent, estetic, liniar, exploratoriu, selectiv, senzual, logic, nonşalant, programat, identificatoriu, critic, consumatorist, asimilatoriu – la cele ce străbat teoriile asupra lecturii digitale, lectura de *schematizare, scanare, căutare* etc., diferenţele sunt minime. Să nu ne facem iluzii că nu scanăm textul printat, că nu îl zapăm sau că nu îi neglijăm frumuseţea stilistică într-o căutare avidă a informaţiei ce ne interesează. Niciodată nu citim cum teoretizase Roman Ingarden, fie un text printat, fie unul digital. Modelul unei lecturi ideale şi virginale, pe care el îl propune în *The Cognition of the Literary Work of Art*, se constituie din câteva etape, nicicând actualizate toate în condiţii reale: 1. Cititorul ia contact cu o operă finalizată, 2. Lucrarea este în limba maternă a cititorului, 3. Limba operei este contemporană cu lectura şi perfect stăpânită de cititor, 4. Lectura este solitară, 5. Lectura este lineară, 6. Opera este citită într-un singur act de lectură, 7. Viteza lecturii este uniformă [Ingarden, 2007: 49]. Greu de actualizat toate aceste condiţii, mai ales cerinţa legată de existenţa unui singur act de lectură. Ţine probabil de psihologia receptării, de faptul că interesul cititorului nu poate fi menţinut, la cote înalte, prea mult timp. Să ne amintim de Maiorescu şi de E. A.Poe, surprinzător uniţi într-o lectură critică a lui Vladimir Streinu, care tocmai despre necesarul poem scurt şi despre *adevărurile psihologiei* vorbea.

Şi totuşi textul digital e mai potrivit prin formă şi format lecturilor rapide, eficiente. Poate şi datorită/din cauza faptului că e mai manevrabil, răspunde mai repede căutărilor noastre. Textul digital pare a favoriza lecturile grăbite, nu neapărat lectura profundă. Cum spune Nicholas Carr în *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*, se poate ca această lectură zig-zagată, stratificată, lectura de tip hyper, să modifice modul în care creierul nostru funcţionează şi, în primul rând, să reducă nivelul de concentrare susţinută. Cum plastic spune autorul: „Cândva eram un scafandru într-o mare de cuvinte.

BDD-A30165 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:58 UTC)

Acum gonesc (*zip*) la suprafaţă ca un tip pe un jet sky" [Carr, 2011: 7] (t.n.). Posibil şi o diferenţă dintre modernism şi postmodernism.

Este lectura textului digital o dublă imersiune? Imersiune pentru că presupune plonjarea în virtualitate, dar şi în text. Interesant este că la începturile ei teoria asupra realităţii virtuale uza frecvent de analogiile cu lectura; într-un articol din 1994, *Immersion vs Interactivity: Virtual reality and Literary Theory,* Marie-Laure Ryan se foloseşte de descrierea actului de lectură pentru a evidenţia trăsăturile lumii virtuale: în cele din urmă şi textul literar are adâncime, „o adâncime ascunsă, populată cu personaje mai degrabă rotunde decât plate. Prin adâncime ascunsă înţeleg faptul că suma adevărurilor ficţionale depăşeşte cu mult suma propoziţiilor enunţate în text" [Ryan, 1994] (t.n.). Truismul că niciun autor nu poate spune totul are drept consecinţă imediată faptul că este rolul cititorului să reconstruiască, prin inferenţe, sensuri. Şi astfel caracterul plan al textului capătă profunzime prin actul dinamic al lecturii. De aceea au şi glisat, aproape pe nesimţite, teoriile literare dinspre figura tutelară a Autorului spre personalitatea Cititorului.

Comprehensiune

Lectura digitală pare a fi o lectură uşoară, de divertisment. Iar această caracteristică nu ţine, din nou, de conţinuturi, ci de mediul ce livrează aceste conţinuturi. Căci mediul digital pune accent pe vizual, nu pe textual, propunându-şi o absorbţie rapidă a informaţiei, nu procesarea lentă a conţinuturilor. Diferenţele de înţelegere dintre textul scris şi cel digital sunt totuşi mici; numeroasele studii evidenţiază rezultate apropiate. Katherine C. Marshall, în *Reading and Writing the Electronic Book*, demonstrează convingător şi folosindu-se de numeroase statistici acest lucru. Totuşi, se pare că lectura hypertextuală, lectura-salt de pe un link pe altul are tendinţa să degradeze mai degrabă nivelul de înţelegere, nu să-l îmbunătăţească, căci, cu cât creşte numărul de linkuri, cu atât scade nivelul de înţelegere, dezvoltând memoria pe termen scurt. În vreme de lectura liniară, în care ochii se odihnesc pe pagină este mult mai bună pentru memoria pe termen pe lung.

Ultima întrebare la care încearcă să răspundă lucrarea ţine de gradul de postumanism al lectorului digital; cât de postuman este omul cu e-reader-ul? Şi prin ce anume este postuman? Este postuman prin faptul că îmbrăţişează, la propriu, tehnologia? Sau poate prin faptul că tehnologia nu rămâne la uşă nici măcar în actul lecturii; ea nu-şi trimite doar produsele, cum făcuse tiparul, ci ţine să ne ia martori la procesualitatea ei. Postumanizarea actului lecturii ţine poate şi de subminarea autorităţii scriitorului. La întâlnirea cu cititorul, scriitorul textului tipărit vine singur. La întâlnirea cu e-cititorul, scriitorul este precedat de cohorte de ingineri, iar parte din autoritatea lui e transferată maşinii. Iar necunoscutul digital poate fi mai terifiant decât fusese vreodată necunoscutul textual. Poate de aceea, pentru generaţiile formate în sunetul liniştitor al foilor de hârtie, derularea textului pe ecran induce un explicabil sentiment de panică. O panică explicată nu doar prin spaima în faţa necunoscutului tehnologic, ci motivată de un viitor ce nu seamănă trecutului.

Se prea poate ca lectura textelor digitale să fie singura formă a lecturii viitoare; iar acest lucru nu trebuie să ne înspăimânte, ci doar să ne pună în gardă. Să ne amintească de previziunile lui McLuhan referitoare la greşeala noastră de a analiza conţinuturi, când, de fapt, accentul trebuie întotdeauna pus pe mediu. Înşelător de invizibil, camuflat de conţinuturi, el este, de fapt, motorul marilor schimbări. El este cel care generează mutaţiile colective şi personale. Şi totuşi noi continuăm să disecăm conţinuturi, etalându-le, cel mai frecvent, superficialitatea. În cele din urmă, diferenţele cele mai mari dintre lectura romanului *Ion* din carte şi a ebookului cu romanul *Ion* ţin de trăsăturile mediului digital. Iar dacă Andrew Piper

BDD-A30165 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:58 UTC)

are dreptate, „lectura nu ţine numai de creierele noastre. Ea ţine de vieţile noastre, de modul nostru de a fi în lume, chiar şi atunci când asta înseamnă a fi departe de lume" [Piper, 2012: xiii] (t.n.), atunci lectura cărţilor digitale este implicit o declaraţie că suntem oamenii timpului nostru. Dincolo de medii materiale sau informaţionale, de corporalitate sau cogniţie, actul lecturii continuă să fie de-o evanescenţă salutară.

BIBLIOGRAFIE

Baron, 2015: S. Naomi Baron, *Words Onscreen. The Fate of Reading in a Digital World*, Oxford University Press.

Birkerts, 1995: Sven Birkerts, *The Gutenberg Elegies. The Fate of Reading in an Electronic Age*, Faber and Faber, USA.

Bolter, 1991: David Jay Bolter, *Writing Space: The Computer, Hypertext, and the History of Writing*, Hillsdale, N.J. Erlbaum.

Carr, 2011: Nicholas Carr, *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*, W.W. Norton & Company.

Călinescu, 2007: Matei Călinescu, *A citi. A reciti*, Iaşi, Editura Polirom.

Dirda, 2015: Michael Dirda, apud Naomi S. Baron, *Words Onscreen. The Fate of Reading in a Digital World*, Oxford University Press, p. 3.

Cornea, 1988: Paul Cornea, *Introducere în teoria lecturii*, Bucureşti, Editura Minerva.

Hayles, 2006: Katherine Hayles, "The Time of Digital Poetry: From Object to Event" în vol. *New Media Poetics: Contexts, Technotexts, and Theories*, coordonat de Adelaide Morris şi Thomas Swiss, Cambridge, MIT Press, pp. 181-210.

Ingarden, 2007: Roman Ingarden, "The Cognition of the Literary Work of Art", apud Matei Călinescu, *A citi. A reciti*, Iaşi, Editura Polirom, p. 49.

McLaughlin, 2016: Thomas McLaughlin, *Reading and the Body. The Physical Practice of Reading*, Palgrave, accesat 22 martie 2018, disponibil la adresa: https://books.google.ro/books?id=bZqkCgAAQBAJ&printsec=frontcover&dq=Thomas+Mc+Laughlin&hl=ro&sa=X&ved=0ahUKEwjpv5eu49zbAhVDU1AKHe7_BVUQ6AEIOTAC#v=onepage&q=Thomas%20Mc%20Laughlin&f=false

Moles, 1980: Abraham Moles, *Psihologia Kitsch-ului. Arta fericirii*, Bucureşti, Editura Meridiane.

Pennington, Waxler, 2017: Martha C. Pennington, Robert P. Waxler, *Why Reading Books Still Matters: The Power of Literature in Digital Times*, Routledge.

Petroşel, 2014: Daniela Petroşel, *Era maşinii. Studii despre imaginarul tehnologic în literatură*, Bucureşti, Editura Tracus Arte.

Petroşel, 2013: Daniela Petroşel, "The technological Age of Literature", în *The International Journal of Communication and Linguistic Studies*, volume 10, issue 3, Common Ground Publishing, pp. 123-129.

Petroşel, 2012: Daniela Petroşel, "The Literariness of Electronic Literature", în *Transilvania*, nr. 10/2012, Sibiu, pp. 18-22.

Petroşel, 2012: Daniela Petroşel, "The Electonic Death of the Author", în *Proceedings of the Communication, Context, Interdisciplinarity Congress*, vol. 2, Târgu Mureş, "Petru Maior" University Press, pp. 577-583.

Piper, 2012: Andrew Piper, *Book Was There. Reading in Electronic Times*, University of Chicago Press.

Ryan, 1994: Marie-Laure Ryan, "Immersion vs. Interactivity: Virtual Reality and Literary Theory", în *Postmodern culture*, accesat pe 12 ianuarie 2017, disponibil la adresa: http://faculty.humanities.uci.edu/poster/syllabi/readings/ryan.html

Wolf, 2008: Maryanne Wolf, *Proust and the Squid. The Story and Science of the Reading Brain*, Harper Perennial.

BDD-A30165 © 2018 Editura Universităţii din Suceava
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:58 UTC)